

DE BRITISKE ENGLE

RIGSFÆLLESSKABET – MELLEM DANSK AFMAGT OG BRITISK STORPOLITIK

■ HANS ANDRIAS SØLVARÁ

INDLEDNING

I den interessante kronik, *Et historisk mirakel*,¹ beskriver Thorkild Kjærgaard det færøske samfunds bemærkelsesværdige succes, som han ser i lyset af, at Færøerne – samt Island og Grønland – i 1814 forblev en del af et politisk svagt dansk kongerige og dermed undgik det helt realistiske alternativ at blive underlagt det stærke britiske imperium. Det var den omstændighed, at de nordatlantiske øer, dvs. Færøerne, Island og Grønland, i 1814 blev en del af et politisk svagt dansk kongerige, der gjorde, at den norrøne kultur og de norrøne sprog (inuit på Grønland) på disse øer blev bevaret og ikke led samme triste skæbne som på Orkneyøerne og Shetlandsøerne, hvor den norrøne tradition forsvandt efter 500 års britisk herredømme. Var Færøerne ikke kommet under Danmark i 1814, så ville der ikke være noget færøsk flag, sprog eller selvstyre – blot Union Jack, engelsk og fuld integration, ikke blot i det britiske imperium, men også i den Europæiske Union og ud igen med Brexit. Republikken Island ville ikke være til: Island ville være en integreret del af Storbritannien og ville ligesom Færøerne og Grønland desuden være indlemmet i den Europæiske Union.

Det er således et billede af en dansk kolonimagt, der i modsætning til det stærke britiske imperium – delvis på grund af afmagt – kom til at anerkende politisk, national og sproglig diversitet inden for statens, rigsfællesskabets, territorium, som Thorkild Kjærgaard tegner.

Anledningen til Thorkild Kjærgaards kronik er, at den danske regering tilsyneladende med den hensigt at styrke rigsfællesskabet har besluttet, at der skal flages med Færøernes flag, *Merkið*, på alle officielle danske flagstænger den 29. juli, Ólavskudag, der er Færøernes uofficielle nationaldag. Det færøske flag blev for første gang hejst til vejrs i hele kongeriget netop i år – godt nok lidt pinligt med et helt ukendt flag enkelte steder, deriblandt hos dommeren på Færøerne – hvilket er baggrunden for Thorkild Kjærgaards kronik, der må læses som en noget personlig hyldest til rigsfællesskabet mellem Danmark, Færøerne og Grønland. Kronikken tager udgangspunkt i den uden tvivl korrekte historiske opfattelse, at

---

1 Kjærgaard: *Et historisk mirakel*.

rigsfællesskabet har været en fordel for alle tre parter, men Thorkild Kjærgaard forsøger yderligere at styrke denne pointe med at reflektere over et – som jeg læser det – hypotetisk skrækscenarie om, hvad der efter hans opfattelse utvivlsomt ville være sket med hele den særegne færøske, islandske og grønlandske kultur, fuldstændig udryddelse, hvis øerne var blevet en del af det britiske imperium i 1814, noget, som han mener, var et reelt alternativ.

Historien bliver fortalt med en god sans for dramatisk historiefortælling, hvor Færøernes, Islands og Grønlands skæbne bliver afgjort i sidste øjeblik ud på de små morgentimer den 15. januar 1814, hvor en pludselig afgørelse beseglede og radikalt ændrede øernes skæbne. Thorkild Kjærgaard bygger på en moderne forskningstradition, der ser begivenhederne i 1814 fra et geopolitisk perspektiv, men han risikerer efter min opfattelse at falde i samme grøft som sine forgængere, der tildeler personer og tilfældigheder afgørende betydning.

Desuden bliver der antydnet, at det var Svend Grundtvigs skrift, *Dansken på Færøerne*, fra 1845, der gjorde færøsk sprog til et anliggende for hele riget, som reddede færøsk sprog. Og at det færøske flag og selvstyre også skal tolkes i kontekst af det, der skete i 1814.

Men hvor nuanceret og realistisk er det scenarie, som Thorkild Kjærgaard tegner? I en kort kronik, der behandler et så omfattende og uhyre komplekst emne, vil der selvfølgelig være mange forenklinger og udeladelser af perspektiver, mellemregninger og nuancer, hvilket også vil være tilfældet med denne kommentar til Thorkild Kjærgaards kronik. I det følgende vil der blot blive argumenteret for, at mens det er åbenlyst, at den færøske kultur ville være kommet under langt større påvirkning af engelsk kultur og sprog i det britiske rige, end de blev af dansk kultur og sprog i det danske rige, så er sammenligningen med norrøn kulturs skæbne på Orkneyøerne og Shetlandsøerne ikke helt fyldestgørende. Mere afgørende vil det imidlertid blive argumenteret for, at der i 1814 aldrig var noget alternativ til Færøernes forbliven under danske konger; og at britisk inspiration og indflydelse har haft afgørende betydning for, at der overhovedet er et dansk-færøsk rigsfællesskab at fejre.

Historien er således knap så dramatisk og præget af skæbnesvangre og nærmest tilfældige afgørelser ud på de små morgentimer, som den ofte præsenteres i populære fortællinger.

SAMMENLIGNINGEN MELLEM FÆRØERNE, ORKNEYØERNE OG SHETLANDSØERNE

Sammenligningen mellem den skæbne, som hele den norrøne kultur på Orkneyøerne og Shetlandsøerne i virkeligheden fik, og den skæbne, som den norrøne kultur på Færøerne ifølge Thorkild Kjærgaard utvivlsomt ville have fået, hvis Færøerne i 1814 var blevet en del af det britiske imperium, bygger på nogle i hvert fald diskutabile historiske forudsætninger.

Bortset fra, at sammenligningen er hypotetisk og kontrafaktisk, så kunne den have været underbygget af argumenter, der gjorde den sandsynlig. Men det er den ikke ubetinget.

Det forekommer ikke helt overbevisende at sammenligne den skæbne, som norrøn kultur på Orkneyøerne og Shetlandsøerne led under det britiske imperium i århundrederne efter 1468-69, da de kom under den skotske konge, med den triste skæbne, som den norrøne kultur på Færøerne hypotetisk set ville have fået efter 1814, hvis Færøerne da, dvs. 350 år senere, var blevet en del af det britiske imperium. Den skotske interesse for de norske øer lige nord for Skotland, Orkneyøerne og Shetlandsøerne, var allerede over to hundrede år gammel, da den danske kong Christian den Første i forbindelse med sin datter Margrethes bryllup med kong Jacob den Tredje af Skotland i 1468-69 pantsatte disse øer til den skotske konge, da han ikke så sig i stand til at betale medgiften.² Denne gamle skotske interesse havde forårsaget, at den norske konge allerede i 1266 havde været nødsaget til at overlade Man og Hebriderne til den skotske konge mod at få anerkendt norsk herredømme over Orkneyøerne og Shetlandsøerne;³ en lignende skotsk interesse for de mere afsidesliggende Færøerne, der også var blevet koloniseret af norske vikinger omkring 800, kan imidlertid ikke konstateres.⁴ Interessant er det imidlertid, at det gamle *Tynwald* (samme ord som det islandske *Thingvellir*) parlament på Man (ækvivalenten til Færøernes *Løgting*), der har sin oprindelse i en tilsyneladende ubrudt norrøn tradition, der formentlig går tilbage til 979, stadig administrerer lokale anliggender på Man, på trods af, at øen allerede i 1405 frivilligt gav sig under den britiske krone.⁵ Hverken historisk, kronologisk, eller kontekstuel forekommer det helt overbevisende at sammenligne nogle hypotetiske konsekvenser af en kontrafaktisk begivenhed i 1814 med udvalgte konsekvenser af historiske hændelser, der indtraf under helt andre historiske, geografiske og politiske forudsætninger mere end 350 år tidligere. Det kunne i denne sammenhæng også være interessant at påpege, at mens Orkneyøerne og Shetlandsøerne i århundrederne efter 1468-69 politisk og kulturelt blev inkorporeret i det skotske kongerige, så blev et forslag fra Islands beskytter Joseph Banks i 1813 forelagt den britiske regering, der gik ud på at tilbyde islændingene den

2 Due-Nielsen *et al.* (red.): *Konger og krige*, 188-189.

3 Karlsson: *History*, 83.

4 Traditionelt er det på grundlag af *Føroyinga Söga*, der er skrevet på Island i 1200-tallet, blevet hævdet, at Færøerne blev bosat af norske vikinger i 800-tallet, men nye arkæologiske udgravninger beviser, at folk har boet på Færøerne i 400-tallet. Church *et al.*: *The Vikings*, 1-5. Udgravningerne kan imidlertid ikke sige noget om, hvor disse bosættere kom fra, men de kan have været irske eneboere, som Dicuil, en irsk lærd ved Karl den Stores hof i Aachen, oplyser i et værk om verdens geografi fra 825. Tierney (red.): *Liber*, 75-77. For nogen skotsk interesse findes der imidlertid intet belæg.

5 Young: *From the Vikings*, 79 og Debes: *Føroya*, 46.

samme selvstændige stilling under den britiske krone som Kanaløen Guernsey – sammen med Jersey og Man – havde.⁶

Historisk set ville det efter min opfattelse have været mere realistisk at sammenligne de virkelige skæbner, som de tre norrøne sprog på Færøerne, Orkneyøerne og Shetlandsøerne led under henholdsvis danske og skotske kongers herredømme i den samme periode, som den norrøne kultur og de norrøne sprog forsvandt på Orkneyøerne og Shetlandsøerne, dvs. i de tre århundrederne efter 1468-69. Men da bliver billedet utvivlsomt noget anderledes.

I 1380, da danske konger overtog højhedsretten over Norge og de Nordatlantiske øer, var det norrøne sprog på Færøerne ved at udvikle sig til et særligt færøsk skriftsprog.⁷ Breve fra 1400 tallet viser, at det var ved at ske omkring 1400. Men efter reformationen omkring 1540 forsvandt det færøske skriftsprog og blev erstattet med dansk skriftsprog, der blev administrationens, kirkens og siden tillige undervisningssprog på Færøerne.⁸ En lignende udvikling ses på Orkneyøerne og Shetlandsøerne blot med den hovedforskel, at skotsk blev det dominerende sprog i administration, kirke og skole.⁹ Det færøske sprog overlevede kun den danske kongemagts alt mere enevældige magt over hele det dansk-norske rige som et (ofte meget fordansket) talesprog blandt den færøske almue.¹⁰ I 1782 mente færingen Jens Christian Svabo, at det færøske sprog var i en så dårlig forfatning, at han reelt anbefalede fuldstændig at opgive det og helt at erstatte det med det danske sprog.¹¹ På samme tid var det norrøne sprog på Orkneyøerne og Shetlandsøerne ved helt at forsvinde på grund af en omfattende skotsk indvandring, hovedsagelig før 1600.¹² Norrønt blev efter alt at dømme talt på øerne omkring

6 Gissurarson: *Proposals*, 4 og 6 og Agnarsdóttir: *Sir Joseph*, 537.

7 Se f.eks. Debes: *Nú er tann stundin*, 18, Michelsen: *Provst Dahl*, 137-138, Rasmussen: *Den Færøske*, 55, Marnersdóttir og Sigurðardóttir: *Føroysk*, 59, Jóansson: *Brethren*, 48.

8 Wylie: *The Faroe*, 24-25.

9 Remco: *Perspectives*, 90-93.

10 Rasmussen: *Mangt er*, 24-25.

11 Svabo: *Indberetninger*, 266.

12 Remco: *Perspectives*, 96-97. Det er blevet hævdet, at denne indvandring foranledigede, at en overklasse tilegnede sig store jordejendomme, mens flertallet måtte leve i fattigdom. Men der er blevet sat spørgsmålstegn ved den traditionelle forklaring, der siger, at det var en rig skotsk overklasse, der tilegnede sig jorden på øerne og undertrykte den norrøne kultur og befolkning. Remco: *Demografisk*, 222-223. Derimod er det blevet påvist, at en stor del af de skotske indvandrere kom fra lavstatusklasser, småbønder, fiskere, skomagere og håndværkere, som lignede den norrøne befolkning på øerne. Nogle har derfor fremført, at det er et uafklaret spørgsmål, om den almindelige befolknings fattige kår var en årsag til, at det norrøne sprog forsvandt, – se Joensen: *Dr Jakobsen*, 251f – mens andre har påpeget, at årsagen tværtimod skal findes i den meget tætte sociale omgang – blandt andet giftermål – mellem den norrøne befolkning og de skotske indvandrere. Remco: *Demografisk*, 223. Det er desuden blevet gjort gældende, – hvilket godt tåler sammenligning med det færøske sprogs rent retlige status på Færøerne – at “The common folk were not forbidden to speak the islands’ old language, Norn. It was neither edicts nor direct precautions that finished off the dialects [of Shetland and Orkney].” Joensen: *Dr Jakobsen*, 246.

i 1750, hvorefter det forsvandt.¹³ På Færøerne var der omkring 1800 ingen skoler og færøsk sprog var – vel at mærke under danske kongers overhøjhed – ved at lide samme skæbne som norrønt på Orkneyøerne og Shetlandsøerne. Dansk uvidenhed om eller ligegyldighed ved færøsk sprog forårsagede, at repræsentanter i stænderforsamlingen i Roskilde i 1844 nærmest var enige om, at sproget kun var en (fordærvet) dansk dialekt.¹⁴

På denne baggrund kan det nærmest tilskrives en historisk tilfældighed, at norrøn kultur og norrønt sprog på Færøerne overlevede 1700 tallet, mens de uddøde på Orkneyøerne og Shetlandsøerne. Der er imidlertid en anden væsentlig faktor, som allerede er indikeret i forbindelse med Orkneyøerne og Shetlandsøerne, der uanset specifik politisk afhængighed kan have været en fordel for færøsk, islandsk og i særdeleshed inuitkulturen på Grønland.

En implicit forudsætning, som Thorkild Kjærgaard bygger på, synes at være, at geografiske afstande har liden betydning. Det var en stor fordel for sproget på de nordatlantiske øer, at de blev underlagt et skrøbeligt dansk kongerige i 1814, men det er langt fra sikkert, at det færøske sprog ville have overlevet integrationen i det danske rige i århundrederne efter 1380, hvis øerne havde ligget lige så tæt på det danske hovedland, som Orkneyøerne og Shetlandsøerne ligger på det skotske hovedland. Det er heller ikke sikkert, at norrøn kultur og norrønt sprog på Færøerne og på Island ville have fået samme triste skæbne som på Orkneyøerne og på Shetlandsøerne, hvis de også var blevet en del af den skotske konges besiddelser i 1468-69. Den geografiske afstand og afsondrethed fra det danske hovedland forårsagede utvivlsomt, at der ikke var nogen dansk indvandring af betydning til Færøerne, der på samme måde som den massive indvandring til Orkneyøerne og Shetlandsøerne fra det tætbeliggende Skotland virkelig kunne true den traditionelle norrøne kultur.¹⁵ Det er således heller ikke sikkert, at nogen skotsk indvandring af betydning ville have været på Færøerne i tilfælde af, at øerne – hypotetisk set – i 1468-69 var blevet en del af den skotske konges besiddelser, da Færøerne også i forhold til Skotland ligger betydeligt mere afsides end både Orkneyøerne og Shetlandsøerne.¹⁶ Det sidste er selvfølgelig både hypotetisk og kontrafaktisk, da Færøerne i virkeligheden forblev en afsondret del af den danske konges besiddelser og ikke en afsondret del af den skotske konges besid-

13 Remco: *Målsamband*, 267-268.

14 Jensen: *De Danske*, 606, Tarbensen: *Skolesagen*, 166 og Madsen: *Færøernes*, 117-118.

15 Remco: *Perspectives*, 98.

16 Det er ofte blevet påpeget, at mens det fra Nordskotland er muligt, ø fra ø, at se til Orkneyøerne, der ligger cirka 16 kilometer nord for det skotske fastland, og derfra videre til Shetlandsøerne, så er der derefter intet at se og cirka 170 kilometer at sejle til Færøerne. Se f.eks. Joensen, *Dr Jakobsen*, 252 og Debes: *Føroya*, 50 og 55. Dette har tydeligvis forårsaget, at mens en skotsk orienteret bosættelse (piktisk) på Orkneyøerne og Shetlandsøerne kan føres cirka 6000 år tilbage, så er Færøerne sandsynligvis først beboede af andre befolkningsgrupper omkring 400 e.Kr., mere end 4000 år senere.

dels; men dette faktum hænger på den anden side utvivlsomt sammen med, at der næppe var den samme interesse på det skotske hovedland for Færøerne, som der var for de mere tætbeliggende og norsk koloniserede øer i farvandet omkring Skotland, der i årtusinder før den norrøne bosættelse på øerne havde været knyttet til kulturelle og politiske centre på det skotske hovedland.

Pointen er imidlertid, at det sandsynligvis var geografien og beliggenheden i forhold til hovedlandet, der – i lige så høj grad som politisk afhængighed i sig selv – blev afgørende for, at det blandt de tre truede norrøne sprog på Færøerne, Orkneyøerne og Shetlandsøerne kun var færøsk, der overlevede 1700-tallet.¹⁷ Netop denne forskydning i tid er ikke uvæsentlig, da det rationalistiske 1700-tal ikke havde den samme positive opfattelse af oprindelige og marginaliserede sprog som det romantiske 1800-tal, der faktisk indledte genrejsningen af det udryddelsestruede færøske sprog.¹⁸ De mere afsidesliggende islandske og grønlandske sprogområder var ikke i samme grad truede. Men i forhold til Thorkild Kjærgaards meget skråsikre og kontrafaktiske påstand om, at britisk herredømme over de nordatlantiske øer i 1814 fuldstændig ville have udryddet de færøske, islandske og grønlandske kulturer, er det ikke uvæsentligt at påpege, at den omfattende skotske indvandring, der var en hovedårsag til, at norrønt på Orkneyøerne og Shetlandsøerne uddøde, hovedsagelig indtraf før 1600.¹⁹ De norrøne sprogs skæbner på Orkneyøerne og Shetlandsøerne var med andre ord allerede beseglede før 1707, da øerne med Skotland endegyldigt blev en del af det britiske imperium. Det er heller ikke helt uvæsentligt at gøre opmærksom på, at når disse øer overhovedet blev en del af det britiske imperium, så hang det ikke primært sammen med britisk magtpolitik, men med en dansk konge, der forinden havde pantsat dem til en interesseret skotsk konge.

Interessen for Færøerne var på den anden side så marginal på det britiske hovedland, at da to andre konger i pengenød, den afsatte Christian den Anden i 1524 og Christian den Tredje i 1536, på tilsvarende måde forsøgte at pantsætte Færøerne og Island, denne gang til kong Henrik den Ottende af England, mislykkedes det, fordi Henrik ikke brød sig om det.²⁰

---

17 Jvf. Joensen: *Dr Jakobsen*, 252.

18 Den danske botanikers Hans Christian Lyngbys bog *Færøiske Qvæder* fra 1822, den første bog på færøsk, – Lyngbye: *Færøiske Qvæder* – fik således betydning for genrejsningen af færøsk sprog, mens færingen Jakob Jakobsens bog *Det Norrøne Sprog på Shetland* fra 1897 – Jakobsen: *Det Norrøne Sprog* – kom for sent til at støtte det norrøne sprogs genrejsning på Shetlandsøerne.

19 Remco: *Demografisk*, 219 og 233.

20 Dokumenterne er delvis genoptrykt i Evensen: *Savn*, 13-14 og 51-55, mens Gjelsvik: *1814 og 1905*, 14 (norsk), Zachariassen: *Føroyar*, 164 og 178 (færøsk), Young: *From the Vikings*, 56 (engelsk) og Madsen: *Færøernes*, 34 og 36 (dansk) har skrevet meget kortfattet om dem. Historien er selvfølgelig langt fra så enkel, som den bliver fremstillet her, men den synes ikke altid at være nævnt eller udførligt behandlet i værker om Danmarks historie. Eksempelvis har jeg ikke fundet nogen omtale af disse tilbud/forhandlinger i Politikens Danmarkshisto-

Den manglende britiske interesse for at annektere øerne synes nærmest at have været et gennemgående historisk træk i britisk udenrigspolitik, der også skulle få betydning senere.

FREDEN I KIEL OG DE NORDATLANTISKE ØER

En anden diskutabel forudsætning, som Thorkild Kjærgaards kronik bygger på, er, at et reelt alternativ til dansk herredømme over Færøerne var, at øerne – sammen med Island og Grønland – som en konsekvens af Freden i Kiel i 1814 blev inkorporeret i det britiske imperium. Der kan som påpeget næppe fra denne hypotetiske og kontrafaktiske mulighed uddrages en definitiv slutning om, at færøsk i så fald ville være blevet udryddet, men det væsentlige er, at dette alternativ sandsynligvis overhovedet ikke var en realistisk mulighed.

Anna Agnarsdóttir, der har behandlet adskillige (private) forslag til den britiske regering fra perioden 1785-1813 om at annektere Island og Færøerne, som alle blev afvist af den britiske regering, kan således konkludere: "It seems clear, with hindsight, that as far as their North-Atlantic dependencies were concerned, the Danes had never much to fear from the British."²¹ Det havde danskerne næppe heller nogle få måneder senere, i januar 1814. I sit nyeste autoritative værk om det samme emne konkluderer Anna Agnarsdóttir således: "In fact the British government never attempted to carry out the annexation of Iceland."²²

Thorkild Kjærgaard henviser til en tese, der oprindeligt blev fremsat af Finn Gad i 1979, hvorpå han hævder, at det var briterne, der forårsagede, at de nordatlantiske øer i sidste øjeblik blev reddet for Danmark. Danmark blev ifølge Thorkild Kjærgaard nærmest imod sin vilje påtvunget enorme nordatlantiske besiddelser, da briterne pludselig slap ønsket om selv at administrere øerne. Briternes motiver skulle dog ifølge Finn Gad have været mere langsigtede storpolitiske interesser, der skulle forhindre, at Østersømagten Sverige, der havde været allieret med Storbritannien under Napoleonskrigene, også skulle blive en for Storbritannien direkte udfordrende atlantehavsmagt. Det var derimod helt oplagt, at mens Danmark nødvendigvis måtte revses for at have været på den tabende side i krigen, så forventedes Sverige at blive belønnet for at have været på den vindende

---

rie, hvor Christian II behandles, og der er ingen henvisning overhovedet til Færøerne i de relevante bind 5 og 6 af samme værk; der er to henvisninger til Island (bind 5, 218 og bind 6, 167-171), men de handler ikke om disse begivenheder. Jf. Kjersgaard og Hvidtfeldt: *De første Oldenborgere* og Bech: *Reformation og renæssance*. Pantsættelsesforsøgene er heller ikke behandlet eller nævnt i det relevante bind 1 af det prestigefulde 6 bindsværk *Dansk Udenrigspolitik Historie*, der er om tiden 700-1648, men værket viser derimod, at det langt fra var usædvanligt, at danske konger i perioden pantsatte krongods, da de jævnligt var i akut pengenød på grund af tidens mange krige. Due-Nielsen *et al.* (red.): *Konger og krige*, 94, 110-111, 113, 123, 150, 177, 186, 189, 192, 215, 311. Disse og andre forsøg på at pantsætte Island er selvfølgelig omtalt af islandske historikere. Gissurarsson: *Proposals*, 1-2.

21 Agnarsdóttir: *Scottish Plans*, 95.

22 Agnarsdóttir: *Sir Joseph*, 265.

side. Derfor blev de svenske krav om at få Norge fra Danmark som kompensation for at have mistet Finland til Rusland i 1809 efterkommet, mens Storbritanniens storpolitiske interesser forårsagede, at de antagelig strategisk vigtige nordatlantiske øer forblev under overhøjhed af et politisk, økonomisk og militært svagt dansk kongerige, som Storbritannien nemt kunne kontrollere.

Betragtningen er interessant, og denne ordning faldt sandsynligvis sammen med briternes storpolitiske interesser i området, men der kan anføres en række indvendinger imod tesen, i særdeleshed imod Thorkild Kjærgaards reviderede udgave af den. For det første findes ikke noget egentligt kildemæssigt belæg for, at briterne overhovedet var ansvarlige for, at undtagelsen om de nordatlantiske øer i sidste øjeblik blev indføjet i traktatens artikel 4.²³ Derimod er der både eksplicit og førstehånds kildemæssigt belæg for, at det udelukkende var på initiativ af den danske forhandler Edmund Bourke, at undtagelsen i sidste øjeblik blev tilføjet. Oplysningen stammer endda fra den svenske forhandler Gustav Wetterstedt, der i et brev til den svenske udenrigsminister Lars Engeström allerede den 16. januar 1814 oplyste, at det var Edmund Bourke, der ville have de nordatlantiske øer, der aldrig havde været norske, eksplicit undtaget i artikel 4 i traktaten og at han – Gustav Wetterstedt – ikke fandt nogen grund til at modsætte sig tilføjelsen.²⁴ Det forekommer meget svært at finde nogen sandsynlig forklaring på, at øjenvidnet Gustav Wetterstedt i dette brev til sin svenske overordnede, Lars Engeström, i et brev, der endda kunne stille ham i et særdeles dårligt lys, skulle have oplyst andet end sandheden.²⁵ Under alle omstændigheder er det nødvendigt at bort-

---

23 I en kritik af kildegrundlaget under Finn Gads hypotese (1979) skriver professor Ole Feldbæk (1995) blandt andet: "Om en britisk indflydelse oplyser forløbet intet. Grundlæggende skal et britisk engagement da også søges i det britiske materiale – hvor Finn Gad har søgt forgæves. De dansk-svenske forhandlinger og det danske og svenske materiale rummer ikke antydninger af et sådant britisk engagement i de nordatlantiske øers fremtid. Feldbæk: *De nordatlantiske*, 32. I et autoritativt værk fra 2002 skriver Ole Feldbæk det samme om hypotesen. Due-Nielsen *et al.* (red.): *Revanche og neutralitet*, 513. I en artikel fra 2014 afviser den svenske professor Harald Gustafsson meget bestemt Finn Gads tese. Gustafsson: *Därför är Grönland*.

24 Nielsen: *Kielerfreden*, 20.

25 Finn Gads forklaring, der går ud på, at briterne (Edward Thornton) blot brugte Edmund Bourke som talerør, da de ingen myndighed havde til at involvere sig i forhandlingerne mellem Danmark og Sverige, og at Gustav Wetterstedt dækkede sig selv ind overfor sin overordnede Lars Engeström ved at erklære uvidenhed om, at de nordatlantiske øer nogen- sinde havde tilhørt Norge, forekommer tydeligvis hverken overbevisende eller sandsynlig. Gad: *La Grönlande*, 204-205. Hvis briterne virkelig havde haft til hensigt at annektere de Nordatlantiske øer, som Thorkild Kjærgaard mere end blot antyder, inden de i sidste øjeblik besluttede sig for at overdrage dem til det danske kongerige, så kunne man desuden have forventet, at disse øer var blevet nævnt i de første udkast til den *britisk*-danske fredstraktat, der blev forhandlet på plads og siden underskrevet samtidig med den *svensk*-danske fredstraktat, i akkurat det samme lokale i Kiel, ud på natten den 15. januar 1814. Ifølge professor Ole Feldbæk rummer det britiske materiale imidlertid ingen antydninger om et sådant britisk ønske. Feldbæk: *De nordatlantiske*, 27 og 32. Zakarias Wang mener derimod, at

forklare oplysningen for at sandsynliggøre Finn Gads kontroversielle hypotese,²⁶ der altså heller ikke eksplicit kan begrundes positivt af nogle andre kilder. Det er muligt, at den kyndige Edmund Bourke udnyttede Gustav Wetterstedts manglende kundskaber om, at de nordatlantiske øer oprindeligt var norske,²⁷ men det ændrer næppe ved det faktum, at da Gustav Wetterstedt indvilgede i at indføre tilføjelsen til artikel 4 i traktaten, der eksplicit undtog de nordatlantiske øer fra mulige svenske krav, var baggrunden, at de oprindelige svenske krav – ifølge historiprofessor Ole Feldbæk – ”udtrykkeligt og udtømmende” var afgrænsede til kun at omfatte fastlands Norge; og at det således aldrig havde været den svenske kroners hensigt at kræve noget andet fra den danske konge end fastlands Nor-

---

det var Gustav Wetterstedt der på foranledning af den svenske kronprins Karl Johan havde fortalt Edmund Bourke den løgn, at de nordatlantiske øer aldrig havde været en del af Norge. Karl Johans hensigt med denne for alle implicerede parter åbenlyse løgn skulle ifølge Zakarias Wang have været et forsøg på at afslutte forhandlingerne hurtigst muligt ved at han frafaldt de svenske krav om de nordatlantiske øer mod at få den modstræbende Edmund Bourke til at acceptere det britiske krav om at få den strategisk vigtige ø Helgoland, hvis skæbne blev forhandlet samtidig i relation til den *britisk*-danske fredstraktat. Karl Johans motiv til at slutte fred hurtigt skulle have været, at han var under stort pres fra briterne til hurtigst muligt at sende sin hær, der opholdt sig i Holsten for at lægge pres på de danske forhandlere, i kamp mod Napoleons arméer. Edmund Bourke, der selvfølgelig vidste, at der var tale om en bevidst løgn, som Gustav Wetterstedt præsenterede for ham, skulle ifølge Zakarias Wang have reageret på denne ’uvidenhed’ med at foreslå overfor Gustav Wetterstedt, at de nordatlantiske øer eksplicit blev undtaget i traktatens artikel 4. Wang: *Helgoland*, 15-23 og Wang: *The Crown*, 104-120. Der findes imidlertid ingen kilder, der støtter denne hypotese, der heller ikke synes at være helt forenelig med det faktum, at de britiske krav om at få Helgoland var fremsat tidligt og kompromisløst i forhandlingerne; og at de danske myndigheder og Edmund Bourke tidligt synes at have accepteret kravet, ifølge Jens Vibæk allerede 6. januar, mens indskuddet om de nordatlantiske øer først blev indføjet ud på natten 15. januar, Vibæk: *Reform og fallit*, 363, noget som Zakarias Wang også selv påpeger. Wang: *The Crown*, 119. Det kunne også forventes, at politisk og militært pres fra det stærke britiske imperium var mere end tilstrækkeligt til – uden støtte fra Sverige – at overbevise danskerne og den danske forhandler, der var i en meget vanskelig situation. Det forekommer heller ikke helt åbenlyst, at briterne kunne gøre Sverige ansvarligt for, at forhandlingerne forhaledes på grund af at britiske krav ikke blev imødekommet af den danske forhandler. Det synes desuden at have været i en unødvendig mærkelig og fordækt form, at Karl Johan skulle have fremsat forslaget. Og hvis initiativet kom fra Karl Johan, så forekommer det heller ikke særligt sandsynligt, at Gustav Wetterstedt efterfølgende kompromitterede sig selv ved at understille sin – ifølge hypotesen blot taktisk – ’uvidenhed’ om de nordatlantiske øers tilhørsforhold i brevet fra 16. januar 1814 til sin overordnede Lars Engeström, der tydeligvis heller ikke kendte noget til Karl Johans påståede fordækte initiativ til at frafalde kravet om de nordatlantiske øer. Det største problem med denne tese er imidlertid, at de Nordatlantiske øer aldrig synes at have været en del af de svenske krav. Gissurarson: *Proposals*, 4. De forslag der er sat frem med den hensigt at pege på en anden reel initiativtager end Edmund Bourke til indskuddet om de nordatlantiske øer i artikel 4 i den dansk-svenske traktat synes alle påfaldende konstruerede og usandsynlige.

26 I Vibæk: *Reform og fallit*, 363, bliver hypotesen også afvist.

27 Nørregård: *Freden i Kiel*, 170.

ge.²⁸ Således havde briterne tydeligvis også opfattet de svenske krav over for den danske krone.²⁹

Lige så betydningsfuldt er det imidlertid i forhold til Thorkild Kjærgaards udgave af Finn Gads hypotese, at alternativet i Finn Gads udgave *udelukkende* er, at øerne havnede under den svenske kronens overhøjhed, mens alternativet i Thorkild Kjærgaards udgave *kun* er, at de kom under det britiske imperiums overhøjhed.³⁰ Problemet er imidlertid, at der ifølge Finn Gad ikke findes kildemæssigt belæg for, at briterne overhovedet havde til hensigt at bemægtige sig øerne i 1814. Tværtimod påpeger Finn Gad direkte i modstrid med Thorkild Kjærgaard: "Britain did not want to shoulder any direct administrative burdens on the Atlantic islands (...) the British authorities never aired the idea of annexation."³¹ Indeed, the British government had undertaken to return the Atlantic islands to the Danish crown."³² Det var altså – ifølge Finn Gad – ikke en britisk beslutning i sidste øjeblik, der bragte øerne på danske hænder. Afgørelsen byggede på etablerede britiske interesser.³³

Desuden synes det at være noget af en tilsnigelse, da Thorkild Kjærgaard tillige hævder, at Danmark nærmest imod sin vilje blev påtvunget de enorme nordatlantiske besiddelser. Kilderne synes under alle omstændigheder ikke helt entydigt at støtte dette synspunkt. Den danske udenrigsminister Niels Rosenkrantz udtrykte 17. januar 1814 åbenlys lettelse over, at de nordatlantiske øer var blevet reddet for Danmark, og Edmund Bourke fik også sin belønning, mens Gustav Wetterstedt fik en påtale fra den svenske udenrigsminister Lars Engeström, der også indklagede Gustav Wetterstedt til kronprins Karl Johan for at have ladet sig vildlede af Edmund Bourke til at tro, at de nordatlantiske øer aldrig havde været del af Norge.³⁴ Det fik ingen konsekvenser for Gustav Wetterstedt – tværtimod var hans karriere stadig opadgående³⁵ – sandsynligvis fordi de nordatlantiske øer aldrig havde været en del af de svenske krav. Men disse oplysninger gør det nær-

---

28 Due-Nielsen *et al.* (red.): *Revanche og neutralitet*, 513.

29 Gad: *La Grönlande*, 197.

30 Gad: *La Grönlande*, 198-199 og 204. I sin kontrafaktiske tilgang til forskellige teser om Freden i Kiel – også Finn Gads tese – der netop spørger om sprogene på de nordatlantiske øer, deriblandt det færøske, kunne have fået en anden skæbne, hvis udfaldet af Freden i Kiel havde været et andet end det, som det i virkeligheden blev, nævner Endre Brunstad fra Universitetet i Bergen overhovedet ikke muligheden for, at de nordatlantiske øer kunne være kommet under det Britiske imperium. Brunstad forholder sig udelukkende til det svenske (norske) alternativ. Brunstad: *Kva om Ivar*, 278-282.

31 Dette er som påpeget også i overensstemmelse med den nyeste forskning på området. Agnarsdóttir: *Sir Joseph*, 265.

32 Gad: *La Grönlande*, 196.

33 Gad: *La Grönlande*, 191, 194 og 198-199.

34 Feldbæk: *De nordatlantiske*, 31-32.

35 *Svenskt Biografiskt Handlexikon*, 716-717.

mest umuligt at bortforklare Gustav Wetterstedts oplysning om, at initiativet til indskuddet i artikel 4 kom fra Edmond Bourke.

Edmund Bourke fik med tilføjelsen effektivt forhindret, at den svenske krone senere kunne sætte frem fornyede krav om de nordatlantiske øer,³⁶ men det er væsentligt at notere, at uafhængigt af om tilføjelsen om de nordatlantiske øer var eller ikke blev medtaget i artikel 4, så ville de nordatlantiske øer ifølge denne fortolkning være forblevet under den danske konges overherredømme. Den sene tilføjelse til artikel 4 i traktaten havde tilsyneladende ingen indflydelse på spørgsmålet om, hvor vidt øerne skulle tilhøre den danske konge eller det britiske imperium; det sidste alternativ, som hele Thorkild Kjærgaards i øvrigt noget tvivlsomme og kontrafaktiske scenarie bygger på, synes ikke at have været en reel historisk mulighed. Dette fremgår også direkte af artikel 4, hvor der står, at det er den danske konge som afstår Norge – Færøerne, Island og Grønland undtaget – til den svenske krone, og ikke det britiske imperium,³⁷ hvilket er i fuld overensstemmelse med førstehåndskilderne, der eksplicit oplyser, at det kun var på dansk initiativ af Edmund Bourke, at det nordatlantiske indskud kom ind i artikel 4.³⁸ Endelig kan det anføres, at allerede under Napoleonskrigene, da briterne så sig nødsaget til at beskytte de nordatlantiske øer på vegne af en hjælpeløs dansk stat, blev det i en Order in Council 7. februar 1810 tilkendegivet, at Storbritannien ikke ville annektere øerne, men at de efter krigen ville blive tilbageleveret til Danmark.³⁹ At disse nordatlantiske øer skulle have været en del af Norge bliver nærmest afvist i teksten.⁴⁰

De nordatlantiske øer havde med Ole Feldbæks ord aldrig stået på afståelsedagsordenen, og der eksisterede derfor ikke noget alternativ til øernes forbliven

---

36 Gjelsvik: *1814 og 1905*, 12.

37 Det er selvfølgelig ikke nødvendigvis sådan, at den formelle traktattekst altid afslører den reelle magt bag traktaten, men der kan heller ikke uden kilder sluttes fra de formelle kontrahenter til en bagvedliggende reel magt. Det er rigtigt, at de sejrende magter forud for forhandlingerne i Kiel var blevet enige om, at den danske konge skulle afstå Norge til den svenske krone, hvilket viser, at der her var forskel på de formelle kontrahenter (Danmark og Sverige) og de reelle bagvedliggende magter (England, Rusland og Sverige), men pointen er netop at vi kender til denne bagvedliggende aftale. Men vi har intet kendskab til en tilsvarende aftale om de nordatlantiske øer mellem briterne og svenskerne, der heller ikke havde sat frem krav om at få dem. Tværtimod oplyser de eneste kilder, som vi har, at Edmund Bourke var ophavsmand til indskuddet om de nordatlantiske øer, mens intet oplyses om britisk indflydelse på øernes skæbne.

38 Feldbæk: *De nordatlantiske*, 32.

39 Agnarsdóttir: *Sir Joseph*, 383.

40 Gad: *La Grönlande*, 194 og 203 og Feldbæk: *De nordatlantiske*, 26. I originalkilden – *The London Gazette*, 285 – bliver "the Islands of Faroe and Iceland, and also certain Settlements on the Coast of Greenland" udtrykkeligt karakteriseret som "Parts of the Dominions of Denmark," som derfor er undtaget fra overvejelser i forbindelse med fremtidige fredsforhandlinger. Der er ingen hentydning til, at øerne blev opfattet som en del af Norge, der overhovedet ikke bliver nævnt i teksten.

under Danmark.⁴¹ Det sene indskud i artikel 4 var blot at beregne som en præciserende definition af udtrykket kongeriget Norge, dvs. Fastlandsnorge, som den svenske krone havde fremsat krav om. Der er på den anden side næppe nogen tvivl om, at da det i 1814 lykkedes for Danmark at redde det rigsfællesskab, som Thorkild Kjærgaard hylder, så skyldes det hovedsagelig, at dette var i overensstemmelse med britisk politik og direkte støttet af det britiske imperium, samt at øerne heller ikke var en del af den svenske krones krav over for den danske konge.⁴²

Problemet med denne fortolkning er ikke, at den tildeler en svag dansk stat en aktivistisk rolle, som Thorkild Kjærgaard mener, er en svaghed ved den traditionelle forklaring. Denne fortolkning, der bygger på det synspunkt, at afståelsen af de nordatlantiske øer ikke var noget forhandlingsspørgsmål i Kiel, forudsætter ikke en aktivistisk dansk rolle i forbindelse med de nordatlantiske øers forbliven under Danmark. Det er dog ikke uvæsentligt, at denne fortolkning er i overensstemmelse med kilderne. I storpolitisk kontekst kan det også påpeges, at i ingen af de adskillige forslag til annekstion af Island og Færøerne, der blev forelagt og afvist af den britiske regering i årene 1785-1813, synes britiske overvejelser over øernes strategiske betydning at have spillet nogen rolle.⁴³

Alene af denne grund er Thorkild Kjærgaards vage antydning af, at de nordatlantiske øer var i en overhængende fare for at blive annekteret af det britiske imperium, der bygger på en implicit sammenligning med den strategisk vigtige danske ø Helgoland, der virkelig *blev* annekteret af briterne, ikke overbevisende.⁴⁴ Sammenligningen bliver ikke problematiseret af Thorkild Kjærgaard, men grundlaget for den er meget tvivlsomt. Briterne besatte under Napoleonskrigene de danske kolonier i Vestindien og Indien sammen med øerne Anholt og Helgoland, men det var *kun* den strategisk uhyre vigtige Helgoland, beliggende i Nordsøen tæt ved Elbens udløb, der *ikke* blev tilbageleveret til det danske rige som en konsekvens af Freden i Kiel.⁴⁵ De britisk besatte danske kolonier i Indien og Vestindien samt Anholt blev i overensstemmelse med den generelle britiske fredspolitik leveret tilba-

---

41 Feldbæk: *De nordatlantiske*, 31 og 33.

42 Hvis svenskerne havde været interesserede i Island og Færøerne, så havde de fremsat krav om at få dem, således som de i virkeligheden gjorde forud for de forhandlinger, der førte til Roskildefreden i 1658, men heller ikke dengang var interessen større end, at svenskerne under selve forhandlingerne hurtigt lod kravet falde. Ellehøj: *Christian*, 481-482. Den danske konge Frederik den Tredje havde i virkeligheden også været villig til at afstå Færøerne til Sverige i stedet for Bahus Len, hvis den svenske konge Carl Gustav havde fremsat krav om det sidst nævnte len. Andersen: *Færøerne*, 66.

43 Jf. Agnarsdóttir: *Scottish Plans*.

44 Sammenligningen er eksplicit og uproblematiseret gjort i en anden artikel af Thorkild Kjærgaard. Kjærgaard: *Freden i Kiel*.

45 Due-Nielsen *et al.* (red.): *Revanche og neutralitet*, 512. Agnarsdóttir: *Sir Joseph*, 567 karakteriserer Helgolands strategiske betydning som "immense". Helgoland, der havde været en del af det danske hertugdømme Slesvig, blev i 1890 erhvervet af det tyske kejserrige i bytte for øen Zanzibar ud for Østafrikas kyst. Administrativt blev Helgoland en kommune i provinsen Slesvig-Holsten, en del af kongeriget Preussen.

ge til Danmark efter krigen.⁴⁶ Derimod blev de nordatlantiske øer, der under krigen var under beskyttelse af det britiske imperium, *ikke* besatte af briterne, som desuden officielt havde erklæret, at de anerkendte *dansk* suverænitæt på de nordatlantiske øer, der tilsyneladende var uden nogen særlig strategisk betydning; således forblev øerne i en helt *unik* situation både under og efter krigen, da den danske suverænitæt også reelt skulle genetableres på øerne.⁴⁷ Der er ikke grundlag for en sammenligning af de nordatlantiske øer med Nordsø-øen Helgoland.

I den nævnte Order in Council fra den 7. februar 1810 “declared and ordered” den britiske regering – både på trods af og på grund af krigen mellem England og Danmark, og desuden med udgangspunkt i “His Majesty, being moved by Compassion for the Sufferings of these defenceless People” – “that the said Islands of Feroe and Iceland and the Settlements on the Coast of Greenland, and the Inhabitants thereof, and the Property therein, shall be exempted from the Attack and Hostility of His Majesty’s forces and Subjects, and that the Ships belonging to Inhabitants of each Islands and Settlements, and all Goods, being of the Growth, Produce, or Manufacture of the said Islands and Settlements, on board the Ships belonging to such Inhabitants, engaged in a direct Trade between such Islands and Settlements respectively, and the Ports of London or Leith, shall not be liable to Seizure and Confiscation as Prize.”⁴⁸ I en storpolitisk krigssituation i Nordatlanten, hvor det britiske imperium endda var i krig med den danske statsmagt, der var ude af stand til at varetage sine interesser og forpligtelser over for Færøerne, Island og Grønland, erklærede den britiske regering, at den ville beskytte befolkningen på disse øer mod krigens rædsler.

Dette skulle ikke være sidste gang, at briterne påtog sig at beskytte det danske kongerige.

BRITISK POLITIK PÅ FÆRØERNE UNDER FØRSTE OG ANDEN VERDENSKRIG

Den britiske hjælp til Færøerne under Napoleonskrigene stod stadig frisk i færingeres erindring mere end hundrede år senere, i 1917, da de britiske myndigheder på færøsk foranledning tillod skibe at besejle Færøerne, uden at de skulle tvinges ind i britiske havne, der på grund af den tyske ubådskrig var dødsensfarlige, til kontrabandekontrol. I stedet fik nogle skibe tilladelse til at besejle Halifax i Canada, hvor de blev kontrolleret af briterne.⁴⁹

Hverken Danmark eller Færøerne var okkuperede af de krigsførende magter under Første Verdenskrig, men Danmark var på samme måde som under Napoleonskrigene heller ikke denne gang i stand til at varetage eller beskytte sine nordatlantiske besiddelser, da den britiske regering *de facto* havde kontrollen

46 Feldbæk: *De nordatlantiske*, 33.

47 Jf. Agnarsdóttir: *Sir Joseph*, 383.

48 *The London Gazette*, 285.

49 Sølvará: *Frá sjálvstýri*, 143 og 353.

over området under Første Verdenskrig.⁵⁰ Den britiske regering – eller for Færøernes vedkommende mere specifikt den britiske konsul i Tórshavn – var på den anden side meget påpasselig med at undgå at involvere sig i dansk suverænitetskrænkelser eller lokal færøsk politik, som skulle varetages af ansvarlige danske myndigheder.⁵¹ Den britiske konsul proklamerede således, at alle færøske henvendelser til den britiske regering skulle godkendes af den danske regerings repræsentant, amtmanden. Den britiske politik over for Danmark og Færøerne lignede den under Napoleonskrigene.

Om den britiske tilkendegivelse fra 1810 til Danmark, der blev indfriet i 1814, er som nævnt ikke enestående. I 1940, da Storbritannien endnu engang så sig nødsaget til at intervenere på Færøerne, denne gang med direkte militær besættelse, blev der på tilsvarende vis den 11. april erklæret af den britiske regering, at briterne ville "shield the Faroe Islands from all the severities of war" og eksplicit givet det løfte til det tysk besatte Danmark, at Færøerne ville blive leveret tilbage til et frit Danmark efter krigen;⁵² et løfte der også blev respekteret, på trods af, at den danske samarbejds politik med tyskerne både irriterede briterne og ikke mindst ledende nordmænd, der gerne så øerne under Norge efter krigen.⁵³ Dette britiske løfte til Danmark blev definerende for britisk tilstedeværelse på Færøerne under anden verdenskrig, *status quo ante bellum*, på trods af, at danske statsmyndigheder helt åbenlyst samarbejdede med tyskerne under krigen, og at de helt særlige forhold på Færøerne under krigen, herunder økonomisk opblomstring og reelt færøsk selvstyre, gav den separatistisk orienterede bevægelse på Færøerne massiv opbakning – så stor, at briterne var bekymrede for, at et flertal i Lagtinget ville erklære en færøsk stat. Men briterne erklærede simpelthen, endda efter at Danmark den 25. november 1941 havde ladet sig presse til at underskrive Antikominternpagten, at de ikke ville anerkende nogen færøsk stat, der var blevet erklæret uden forudgående forhandlinger med frie danske statsmyndigheder i et frit Danmark.⁵⁴

Til sidst blev amtmanden på Færøerne delvis under pres fra de britiske myndigheder, der ønskede politisk fred på Færøerne under krigen, nødsaget til at tilkendegive over for den færøske befolkning, at han efter krigen ville henstille til den danske regering, at færingerne blev taget med på råd, da forbindelsen mellem Danmark og Færøerne blev genetableret efter krigen.⁵⁵ Dermed var spørgsmålet udsat til efter krigen, hvilket førte til forhandlinger og folkeafstemning i 1946, hvor der var et snævert flertal for færøsk selvstændighed, der dog ikke blev implementeret, men resulterede i hjemmestyreloven af 1948; den ordning af forholdene mellem Danmark og Færøerne, som i nyere tid har defineret rigsfællesskabet.

50 Thór *et al.* (red.): *Naboer*, 364.

51 Thór *et al.* (red.): *Naboer*, 373 og Sølvará: *The Rise*, 61-62, 68-69 og 86-87.

52 *Parliamentary Debates*, 746-747.

53 Sølvará: *The Rise*, 143-44.

54 Sørensen: *Storbritannien*, 212-213.

55 Sølvará: *Løgtingið*, 249-250.

Til sidst kan anføres, at det paradoksalt nok var Storbritannien, der – efter at den danske regering før krigen havde nægtet at anerkende andet flag end Dannebrog – den 25. april 1940 under protest fra den danske amtmand på Færøerne anerkendte det færøske flag til brug på havet.⁵⁶ Dette gjorde briterne selvfølgelig ikke med den hensigt at støtte selvstyre- eller løsrivelseskræfter på Færøerne, men det var af helt åbenlyse grunde nødvendigt, at færøske skibe, der under krigen besejlede britiske havne, sejlede under et andet flag end Dannebrog, der bruges af skibe, der var hjemmehørende i et land, der var besat af fjenden, Tyskland. Interessant er det imidlertid, at den britiske kronens ø, Man, der havde og har lokalt selvstyre, siden 1932 også havde haft sit eget officielle flag, samt at det oprindelige – men nu udryddelsestruede – sprog på øen, manx, der er af gælisk oprindelse, er anerkendt som officielt sprog på øen sammen med engelsk;⁵⁷ og at færøske selvstyrefolk i 1920'erne og 30'erne, da danske statsmyndigheder stadig nægtede at anerkende det særlige færøske flag, bl.a. hentede inspiration fra diverse selvstyreordninger, eksempelvis dem, som Kanaløerne og Man havde under den britiske krone, da de (forgæves) forsøgte at overbevise de danske myndigheder om, at Færøerne skulle få anerkendt et lignende lokalt selvstyre i det danske kongerige.⁵⁸ I øvrigt er Man heller ikke kommet ind i den Europæiske Union sammen med Storbritannien, hvilket netop viser, hvor stor forskelligheden og diversiteten er inden for det britiske rige eller blandt kronens besiddelser. Kanaløerne Guernsey og Jersey er således heller ikke en del af den Europæiske Union. Interessant er det også, at den britiske koloni Newfoundland, hvis befolkningstal havde været betydeligt mindre end på Island, allerede i 1830'erne fik tildelt en selvstyrende status

---

56 Dette kunne være grunden til, at den danske stat har valgt at fejre rigsfællesskabet ved at hejse det færøske flag den 29. juli – hvilket er anledningen til Thorkild Kjærgaards lykønskende kronik om rigsfællesskabet – der traditionelt (men ikke officielt) bliver opfattet som Færøernes nationaldag, og ikke den officielle færøske flagdag, der er 25. april.

57 Det oprindelige sprog, manx, er stadig officielt sprog på Man sammen med engelsk, men den massive indflydelse og tilflytning fra det tætbeliggende britiske rige har forårsaget, at det kun er en lille del af befolkningen, der taler manx. En sammenligning med sprogets mere positive udvikling på Færøerne, hvis de skulle være blevet en del af det britiske imperium flere århundreder senere, ville dog forudsætte, at der blev taget højde for de meget forskellige kronologier (1266 og 1814) og de meget forskellige geografisk betingede afstande til det britiske hovedland, der begge ville falde ud til det færøske sprogs fordel. Dette sidste bliver måske indirekte antydnet i Thorkild Kjærgaards kronik, hvor det synes forudsat, at årsagen til, at briterne i 1814 ikke ønskede at overtage Færøerne, Island og Grønland var, at en overdragelse af øerne til Danmark ville skåne ”det i forvejen overanstrengte britiske regeringsapparat”. Kjærgaard: *Et historisk mirakel*. Thorkild Kjærgaard synes at forudsætte, at briterne – som Danmark – manglede resurser og vilje til at regere disse fjerne øer.

58 Steining: *Rigsdagen*, 157, Steining: *Nyere Historie*, 245 og Sølvará: *Frá sjálvstýri*, 390. Mens briterne ikke viste interesse for Færøerne, så var der en marginal interesse for Island. I den forbindelse er det interessant, at Joseph Banks i 1813 foreslog, at Island skulle komme under den britiske krone med en lignende status som kanaløen Guernsey, dvs. som en ”Crown Dependency” (med selvstændig status), men forslaget blev afvist af den britiske regering. Gissurarson: *Proposals*, 4 og 6.

i det britiske imperium; i 1907 fik den tidligere britiske koloni anerkendt en selvstændig dominion status under den britiske krone – 11 år før det lykkedes islændingene efter mere end et halvt århundredes kamp at få Danmark til at anerkende Island en lignende selvstændig status i det danske kongerige. I 1948 brugte newfoundlanderne desuden deres ret til ved en folkeafstemning helt at forlade det britiske imperium; en mulighed, som newfoundlanderne imidlertid kun brugte til efterfølgende at gøre Newfoundland til en provins i Canada.⁵⁹ Bortset fra således direkte at have inspireret moderate færøske selvstyrefolk synes Storbritannien at have varetaget danske interesser i Nordatlanten i krigstider, da en hjælpeløs dansk statsmagt ikke formåede at varetage sine egne interesser og forpligtelser mod de nordatlantiske besiddelser. Thorkild Kjærgaards store færøske mirakel, der foruden færøsk sprog inkluderer det færøske flag og et lokalt selvstyre i det danske rige, var næppe blevet til virkelighed uden britisk indflydelse, og i særdeleshed var den britiske besættelse af Færøerne under Anden Verdenskrig afgørende.

KAMPEN FOR GENREJSNINGEN AF DET FÆRØSKE SPROG

Det færøske sprog, der i 1700 tallet på trods af geografisk betinget isolation i det danske rige var blevet fortrængt af dansk kultur og sprog på lignende måde, som norrønt var blevet fortrængt af skotsk på Orkneyøerne og Shetlandsøerne, overlevede dog. Årsagen var blandt andet, at den geografisk betingede politiske og kulturelle isolation satte færøske kultur og sprog i en anden situation end norrøn kultur og sprog på Orkneyøerne og Shetlandsøerne, en isolerende situation, der indkapslede både den færøske almuekultur og det færøske almuesprog. Men uden en intens færøsk sprogekamp kunne det være gået anderledes.

Den færøske sprogekamp har meget at takke danske intellektuelle, herunder Svend Grundtvig og hans skrift fra 1845, hvilket Thorkild Kjærgaard vælger at nævne, men det kunne også tilføjes, at Svend Grundtvig kun reagerede på førnævnte debat i stænderforsamlingen i Roskilde, hvor de danske repræsentanter, der havde det synspunkt, at færøsk kun var en (fordærvet) dansk dialekt, vedtog at indføre en dansksproget skole på Færøerne. Svend Grundtvigs skrift repræsenterede med andre ord ikke officielle danske myndigheder, men det var vendt imod danske myndigheder.⁶⁰ Det er heller ikke uvæsentligt at tilføje, at det var færingen V.U. Hammershaimb, der først reagerede på de danske myndigheders meget mangelfulde viden om færøsk sprog i en artikel i *Kjøbenhavnsposten* 19. december i 1844, og at Grundtvig i sit skrift året efter benyttede sig af de oplysninger om færøsk sprog, som Hammershaimb havde offentliggjort i den danske avis året før.⁶¹ Det er næppe heller helt tilfredsstillende at lukke kredsen af støtter til

59 Jf. Sider: *Culture*, 99-100 og 129-133 og Qvortrup: *Referendums*, 68-70.

60 Tarbensen: *Skolesagen*, 166.

61 Jf. Grundtvig: *Dansken*.

det færøske sprog ved danske intellektuelle, da der også var andre betydningsfulde støtter, bl.a. islændingen Jón Sigurðsson. Desuden havde færinger begyndende med Jens Christian Svabo i 1780'erne gjort et banebrydende arbejde, der understøttede alt det efterfølgende arbejde med at bevare det færøske sprog.

Provisorisk Reglement, som den første tvungne skoleordning på Færøerne kaldtes, blev sat i kraft i 1846, men den fik en kort levetid. Fra mange steder på Færøerne kom der protester mod ordningen, der blev nedlagt allerede i 1854. Det er imidlertid en noget senere tid, der udelukkende har sat denne mislykkede skoleordning og protesterne i forbindelse med, at undervisningssproget var dansk. Færøsk var i virkeligheden – hovedsagelig på grund af den dominerende danske kultur og skriftsprog – siden Reformationen blevet forvist til at være et dagligdags talesprog blandt den færøske almue, der heller ikke (længere) opfattede færøsk som et sprog, der kunne bruges i den højere kulturs tjeneste. Derimod gik den færøske almues protester hovedsagelig ud på, at en tvungen skole kostede meget, og at den tvungne undervisning hindrede børnene i at deltage i det praktiske arbejde med familiens underhold, bl.a. i fiskeriet.⁶² Det afgørende var imidlertid, at en utilsigtet konsekvens af manglende interesse eller uvidenhed om færøsk sprog i stænderforsamlingen i Roskilde, var, at kampen for (gen)etableringen af færøsk som skrift- og kultursprog blev indledt af V.U. Hammershaimb i 1844 – en kamp, der var vendt mod danske myndigheder og skulle overbevise færinger, der havde vænnet sig til, at dansk var færøsk kultursprog, om, at det færøske sprog kunne (gen)vinde status som hoved- og kultursprog på Færøerne. På trods af, at *Provisorisk Reglement* blev nedlagt i 1854, så overlevede paragraffen, der – med den tilføjelse, at færøsk af pædagogiske grunde kunne bruges som et hjælpemiddel over for de mindre børn – etablerede dansk som undervisningssprog, i senere skolelove.⁶³ Paragraffen blev først fjernet i 1939, da færøsk og dansk blev ligestillede i kirke og skole, men det var først i hjemmestyrelsen fra 1948, som danske myndigheder ”tvunget af omstændighederne”⁶⁴ så sig nødsaget til at tildele Færøerne, at færøsk anerkendtes som hovedsprog på Færøerne.

En del af motivationen bag den færøske sprogekamp var netop drevet frem af frygten for, at færøsk skulle få samme skæbne som norrønt på Shetlandsøerne. Jakob Jakobsen, der blev den første færing med en doktorgrad, var på Shetlandsøer-

62 Petersen: *Skole*, 67-74. Petersen nævner også, at færingerne ønskede, at undervisningssproget skulle være færøsk.

63 Sølvará: *Klaksvíkar*, 251-253 og Sølvará: *Frá tilboði*, 167-170.

64 Meyer: *Færøernes*, 298. Med dette udtryk henviser Poul Meyer implicit til den omstændighed, at den separatistiske bevægelse på Færøerne voksede sig så stærk på baggrund af den britiske besættelse af Færøerne under Anden Verdenskrig, at der blev et flertal for løsrivelse fra Danmark på den efterfølgende folkeafstemning den 14. september 1946. Danske myndigheder havde med andre ord intet andet valg end at tildele Færøerne et selvstyre, der efter Poul Meyers opfattelse ikke kunne rummes inden for Danmarks grundlov, hvis de ville undgå at miste øerne for Danmark.

ne i 1890erne for at indsamle materiale om det uddøde norrøne sprog på øerne, som han derefter skrev en afhandling om. Hos ham er det tydeligt, at frygten for, at færøsk sprog skulle lide samme skæbne som norrønt på Shetlandsøerne, var en motiverende og intensiverende kraft bag det færøske sprogarbejde.⁶⁵ Den færøske forfatter Hanus Kamban har givet sådanne færøske ildsjæle æren for, at færøsk sprog ikke led samme triste skæbne som norrønt på Shetlandsøerne.⁶⁶ Måske har det triste shetlandske eksempel ligefrem støttet det færøske sprogs overlevelse.

Det er et faktum, at kampen for at vinde færøsk sprog rettigheder på Færøerne har været en intern strid på Færøerne, hvilket netop indikerer hvor stor indflydelse dansk sprog og kultur i virkeligheden har haft på færingerne gennem århundrederne. Eksempelvis sagde den mangeårige færøske rigsdagsmand fra Samhørighedspartiet, Oliver Effersøe, så sent som i 1906 i Folketinget, hvor han desuden beskyldte sine modstandere, selvstyrefolkene, på Færøerne for at være separatister:

Separatisterne sige, det er uværdigt for os ikke at være selvstændige, ikke at have vort eget Sprog. Denne Opfattelse kan jeg aldeles ikke slutte mig til. Jeg finder det at være en Ære for os Færinger at høre til det danske Folk, og jeg finder, at vi som danske Borgere ere lige saa selvstændige som andre danske Borgere. Det er ligeledes en Ære for os at være delagtige i det danske Sprog. Jeg føler mig forvisset om, at Færingerne ere for faa til at være selvstændige og have deres eget Kultursprog (...). Vi Færinger føle os fuldstændig som Danske og ønske at bevare dansk Sprog paa Øerne for vore Efterkommere (...). Det Parti, jeg tilhører (...) vil delagtiggøre os i Verdenskulturen gennem en Tilslutning til Danmark og dansk Aandsliv (...), men med Agtelse over for det færøske Sprog og Færingernes Traditioner.⁶⁷

Tre år senere sagde han i Folketinget, at det efter hans opfattelse vilde være "Forræderi mod dansk Nationalitet, hvis Regeringen vilde hjælpe Mindretallet paa Øerne til mod den færøske Befolknings Villie at tilbagetrænge det danske Sprog og dansk Nationalitet paa øerne."⁶⁸ Oliver Effersøe, der også talte dansk i Færøernes Lagting, påvirkede selvfølgelig danske politikere, og det er derfor også blevet sat spørgsmålstegn ved om eller i hvor høj grad bevarelsen af færøsk kultur altid har været et fællesanliggende for hele riget. Eksempelvis vedtog Lagtinget i fem følgende sessioner, da Selvstyrepartiet endelig havde fået flertallet i Lagtinget – fra 1918 til 1923 – at færøsk skulle være undervisningssprog på Færøerne, uden at de danske myndigheder reagerede på det.⁶⁹

---

65 Joensen: *Dr Jakobsen*, 132-233.

66 Joensen: *Dr Jakobsen*, 240.

67 *Rigsdagstidende 1906*, 944-946.

68 *Rigsdagstidende 1909*, 4862.

69 Sølvará: *Frá sjálvstýri*, 248.

Derimod proklamerede den danske statsminister Niels Neergaard i oktober 1923 en dansk politik overfor Færøerne, hvori det blev erklæret, at regeringen ville arbejde for at bevare fællesskabet ”politisk og nationalt, mellem Færøerne og Riget”, og at forudsætningen for et samarbejde om at tage hensyn til det særlige færøske var en gensidig erkendelse af, at såvel grundloven som rigssproget, det danske sprog, blev bevaret som fælles for hele riget.⁷⁰ Det er nemt at se påvirkningen fra (eller overensstemmelsen med) Oliver Effersøes holdninger, men der var også dem, der indikerede, at ”danskhedens” forsvarer på Færøerne, justits- og ”færøminister” Svenning Rytter⁷¹ – forhenværende færøsk amtmand, der i sin tid fra 1911-1918 ihærdigt havde bekæmpet Selvstyrepartiet – stod bag Niels Neergaards færøpolitik.⁷²

Denne danske Færøpolitik fik Jørgen-Frantz Jacobsen, der havde så stor respekt for dansk kultur, skaberen af et af de meget betydelige dansk-færøske forfatterskaber, som Thorkild Kjærgaard i sin hyldest til rigsfællesskabet eksplicit nævner, til demonstrativt at udbryde i indignation:

Den hele Udtalelse minder mest af alt om følgende Passus i en Skoledrengs Stilebog: „I vor By er der en Kirke med to runde Taarne, hvoraf det ene er firkantet“. I den Grad uklar og selvmodsigende er den Theologi, som udfoldes for at komme udenom det Faktum, at Færingerne er et eget Folk, hvis Nationalitet ikke er Dansk, men Færøsk.⁷³

Efterfølgende fjernede Selvstyrepartiet alle referencer til danske myndigheder, regering, rigsdag, dansk kultur og sprog fra partiprogrammet fra 1909, der var danskvenligt.⁷⁴ For Selvstyrepartiets vedkommende afløstes dansk-færøsk samarbejde af konflikter og strid.

I dag kan det konstateres, at Oliver Effersøes synspunkter, der sammen med Neergaards færøpolitik nærmest kan betegnes som dansk nationalisme, er udryddede fra Færøerne, men det har krævet hårdt arbejde, især af færøske kulturpersonligheder, der nærmest på mirakuløs vis har genrejst færøsk til et særdeles levende skrift-, kultur- og litteratursprog. Miraklernes tid er ikke forbi, men englens har ikke udelukkende været færøske og danske.

KONKLUSION

Der er næppe tvivl om, at Færøerne er et historisk mirakel, men det er i så fald et mirakel, som Storbritannien har sin store andel i. Det synes under alle omstændigheder historisk set tvivlsomt at bruge Storbritannien som et hypotetisk

⁷⁰ *Rigsdagstidende 1923*, 1156-1157.

⁷¹ Rasmussen: *Den Færøske*, 233.

⁷² Sølvará: *Frá sjálvstýri*, 386-387.

⁷³ Jacobsen: *Danmark*, 94.

⁷⁴ Sølvará: *The Rise*, 126-127.

og kontrafaktisk skrækeksempel på, hvad der ville have været Færøernes triste skæbne, hvis øerne var blevet britiske i 1814. Dette alternativ forelå efter alt at dømme aldrig; men ifald det skulle have foreligget, så kan alene sammenligningen med Orkneyøerne og Shetlandsøerne, der under andre politiske og geografiske forudsætninger kom under Skotland i 1468-69, næppe oplyse noget definitivt om Færøernes mulige triste skæbne i det britiske imperium efter 1814. I hvert fald bør der i givet fald ikke udelukkende perspektiveres med kun *et* muligt scenarie, det orknøiske og det shetlandske, som Thorkild Kjærgaard gør. Der kunne nemlig perspektiveres med andre mulige scenarier, f.eks., at øerne kom under britisk krone med lokalt styre på samme måde som Kanaløerne og Man, således som islændingen Hannes Gissurarson gør i relation til forskellige alternative historier for Island under den britiske krone.⁷⁵ Desuden er det et veletableret historisk faktum, at mangfoldigheden såvel som radikaliteten i de forskellige selvstyrrordninger under den britiske krone ligefrem synes at være større samt af en ældre dato end nogle få lignende selvstyreordninger under den danske krone. Betydningsfuldere er det imidlertid at påpege, at i den virkelige historie er det en unægtelig kendsgerning, at Storbritannien ikke blot har varetaget og understøttet rigsfællesskabet mellem Danmark, Færøerne og Grønland, da en hjælpeløs dansk statsmagt var ude af stand til at gøre det. Uanset hvilke motiver de end havde, så synes britiske statsmyndigheder i et overordnet historisk perspektiv enten direkte at have forhindret, at danske statsmyndigheder på eget initiativ lykkedes med deres forsøg på at pantsætte både Færøerne og Island til britiske konger,⁷⁶ en handling, der kunne have givet de nordatlantiske øer en lignende politisk skæbne som Orkneyøerne og Shetlandsøerne og endvidere endegyldigt kunne have opløst rigsfællesskabet – eller har de britiske regeringsmyndigheder hævdet dansk suverænitæt på Færøerne, da danske regeringsmyndigheder ikke var i stand til at gøre det. Denne britiske politik overfor Danmark og de nordatlantiske øer synes i historisk perspektiv at have været så konsistent, at det alene af den grund er svært at tolke hændelserne i 1814, der beseglede Færøernes skæbne i det danske rige, som et udtryk for dramatiske og tilfældige britiske beslutninger ud på de små morgentimer den 15. januar 1814. Kildemæssigt synes der heller ikke være belæg for en sådan tolkning, snarere tværtimod. Men uden en britisk politik, der i historisk perspektiv har forsøgt at hævde dansk suverænitæt på Færøerne, da den danske stat ikke var i stand til det, ville der næppe være noget rigsfællesskab at hylde den 29. juli.

Hvis det færøske mirakel, der ifølge Thorkild Kjærgaard synes betinget af rigsfællesskabet mellem Danmark og Færøerne, er så stort, at man må tro, at

---

75 Gissurarson: *Proposals*, 6.

76 På Londonkonferencen i 1864 havde den danske konge også været villig til at overlade Island til det Tyske Forbund for at undgå at miste Slesvig og Holsten, men det var ikke et tilbud, som Bismarck accepterede. Skovmand: *Folkestyrets fødsel*, 492.

engle kom forbi, hvilket hans billedsprog meget tydeligt antyder, så må i hvert fald enkelte af dem have været britiske.

LITTERATUR

- Agnarsdóttir, Anna: 'Scottish Plans for the Annexation of Iceland 1785-1813', *The Scottish Society for Northern Studies* 29, 1992, 82-96.
- Agnarsdóttir, Anna: *Sir Joseph Banks, Iceland and the North Atlantic 1772-1820. Journals, Letters and Documents*. London: Hakluyt Society, 2016.
- Andersen, Niels Andreas Christian: *Færøerne 1600-1709*. Tórshavn: Helge Justinussens Bókhandil, 1895/1964.
- Bech, Svend Cedergreen: *Reformation og renaissance. Politikens Danmarkshistorie 1533-1596*. København: Politikens Forlag, 1985.
- Brunstad, Endre: 'Kva om Ivar Aasen tok med islandsk og færøysk? Faktisk og kontrafaktisk språkhistorie', I: Akselberg, Gunnstein og Bugge, Edit (red.): *Vestnordisk språkkontakt gjennom 1200 år*. Tórshavn: Faroe University Press, 2011, 275-294.
- Church, Mike J. et al.: 'The Vikings were not the first colonizers of the Faroe Islands', I: *Quaternary Science Reviews* xxx. 2013.
- Debes, Hans Jacob: *Nú er tann stundin ... Tjóðskaparræsla og sjálvstýris politikkur til 1906 - við søguligum baksýni*. Tórshavn: Føroya Skúlabókaárgunnur, 1982.
- Debes, Hans Jacob: *Føroya Söga I. Norðurlond og Føroyar*. Tórshavn: Føroya Skúlabókaárgunnur, 1990.
- Due-Nielsen, Carsten et al. (red.): *Konger og krige: 700-1648. Dansk udenrigspolitikshistorie*. Bind 1. København: Danmarks Nationalleksikon, 2001.
- Due-Nielsen, Carsten et al. (red.): *Revanche og neutralitet: 1648-1814, Dansk udenrigspolitikshistorie*. Bind 2. København: Danmarks Nationalleksikon, 2002.
- Ellehøj, Svend: *Christian 4's tidsalder. Politikens Danmarkshistorie 1596-1660*. Bind 7. København: Politikens Forlag, 1985.
- Evensen, Andreas Christian: *Savn til Føroyinga søgu í 16. øld*. Tórshavn: Hitt Føroyska Bókmentafelagið, 1908-1914.
- Feldbæk, Ole: 'De nordatlantiske øer og freden i Kiel 1814', I: *Historisk Tidsskrift*. Bind 95, Hæfte 1. København: Den danske historiske Forening, 1995, 24-34.
- Gad, Finn: "'La Grönlande, les Isles de Ferrøe et L'Islande non comprises", A new look at the origins of the addition to article IV of the Treaty of Kiel of 1814'. I: *Scandinavian Journal of History*. Vol 4. No 3., 1979, 187-205.
- Gissurarson, Hannes H: 'Proposals to Sell, Annex or Evacuate Iceland, 1518-1868'. I: Óskarsdóttir, Stefania (red.): *Rannsóknir í félagsvísindum XVI. Erindi flutt á ráðstefnu í október 2015*. Reykjavík: Félagsvísindastofnum Háskóla Íslands, 2015, 1-7.
- Gjelsvik, Nikolaus: *1814 og 1905 - serleg frá ein folkerettsleg synsstad*. Norske Folkeskrifter Nr. 49. Oslo: Noregs Ungdomslag og Student-Mållaget, 1923.
- Grundtvig, Svend: *Dansken paa Færøerne. Sidestykke til Tysken i Slesvig*. Odense: Odense Universitetsforlag, 1978.
- Gustafsson, Harald: "Därför är Grönland inte svenskt". I: *Svenska dagbladet*. 2. februar, 2014. <http://www.svd.se/darfor-ar-gronland-inte-svenskt>. (10.10.16).
- Jacobsen, Jørgen-Frantz: *Danmark og Færøerne*. København: Studentersamfundets Oplysningsforening, 1927.
- Jakobsen, Jakob: *Det Norrøne Sprog på Shetland*. København: Wilhelm Priors Hofboghandel, 1897.
- Jensen, Hans: *De Danske Stænderforsamlingers Historie 1830-1848*. Bind 2. København: J.H. Schultz Forlag, 1934.
- Jóansson, Tórður: *Brethren in the Faroes. An Evangelical movement, its remarkable growth and lasting impact in a remote island community*. Tórshavn: Faroe University Press, 2012.
- Joensen, Leyvoy: 'Dr Jakobsen and Norn. A creation myth for Faroese modernity', I: Sig-

- urðardóttir, Turið og Smith, Brian (red.): *Jakob Jakobsen in the Shetland and the Faroes*. Lerwick: Shetland Amenity Trust, 2010, 231-253.
- Karlsson, Gunnar: *History of a Marginal Society. Iceland's 1100 Years*. London: Hurst & Company, 2000.
- Kjersgaard, Erik og Hvidtfeldt, Johan: *De Første Oldenborgere. Politikens Danmarkshistorie 1448-1533*. København: Politikens Forlag, 1985.
- Kjærgaard, Thorkild: *Freden i Kiel, Grønland og Nordatlanten 1814-2014*, 2014. <http://thorkild-kjaergaard.com/freden-i-kiel-gronland-og-nordatlanten-1814-2014/> (10.10.2016)
- Kjærgaard, Thorkild: "Et historisk mirakel". I: *Jyllands-Posten* 29. juli, 2016.
- Lyngbye, Hans Christian (red.): *Færøiske Qvæder om Sigurd Fofnersbane og hans Æt*. Tórshavn: Emil Thomsen, 1822/1980.
- Madsen, Heini: *Færøernes hvornår skete det*. Skúanes: Gistrup, 1999.
- Marnersdóttir, Malan og Sigurðardóttir, Turið, *Føroysk bókmentasøga 1*. Tórshavn: NÁM, 2011.
- Meyer, Poul: 'Færøernes Retsstilling. Nogle betragtninger i anledning af forslag til lov om Færøernes hjemmestyre', I: *Juristen*. No. 29. København, 1947, 289-299.
- Michelsen, Lisbeth H.S.: 'Provst Dahl og hans indsats for Færøsk Bibel- og Kirkesprog'. I: *Frá Færøerne: Úr Føroyum*. Bind 9-10. København: Dansk-Færøsk Samfund, 1983, 137-165.
- Nielsen, Yngvar: *Kielerfreden*. Christiania: A.W. Brøggers Bogtrykkeri, 1886.
- Nørregård, Georg: *Freden i Kiel 1814*. København: Rosenkilde og Baggers Forlag, 1954.
- Parliamentary Debates: Fifth volume of Session 1939-40*. London: His Majesty's Stationary Office, 1940.
- Petersen, Ludvig: *Skole på Færøerne i 1000 år. En skolehistorisk håndbog*. Tórshavn: Eget forlag i samarbejde med Selskabet for Dansk Skolehistorie og Føroya Lærarakúla, 1994.
- Qvortrup, Mat: *Referendums and Ethnic Conflict*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2014.
- Rasmussen, Petur Martin: *Den Færøske Sprogrejsning – med særligt henblik på Kampen om Færøsk som Kirkesprog – i national og partipolitisk belysning*. Tórshavn: Hestprent, 1987.
- Rasmussen, Petur Martin: *Mangt er í brøgdum vunnid. Um politisku gongdina í málstríðnum*. Vestmanna: Sprotin, 1997.
- Remco, Knooihuizen: 'Perspectives on the Norn-to-Scots language shift in Shetland', I: Sigurðardóttir, Turið og Smith, Brian (red.): *Jakob Jakobsen in the Shetland and the Faroes*. Lerwick: Shetland Amenity Trust, 2010, 85-98.
- Remco, Knooihuizen: 'Demografisk press og sprogskifte på Shetland', I: Akselberg, Gunnstein og Bugge, Edit (red.): *Vestnordisk språkkontakt gennem 1200 år*. Tórshavn: Faroe University Press, 2011, 219-237.
- Remco, Knooihuizen: 'Målsamband og málbroyting í Hetlandsorðabókini eftir Jakob Jakobsen', I: Sigurðardóttir, Turið og Garðarsdóttir, María (red.): *Frændafundur 9*. Tórshavn: Faroe University Press, 2015, 267-279.
- Rigsdagstidende: Forhandlinger paa Folketinget. 59de ordentlige Samling 1906-07*. I. København: J.H. Schultz, 1906.
- Rigsdagstidende: Forhandlinger paa Folketinget. 61de ordentlige Samling 1908-09*. II. København: J.H. Schultz, 1909.
- Rigsdagstidende: Forhandlinger paa Folketinget. 76de ordentlige Samling 1923-24*. I. København: J.H. Schultz, 1923.
- Sider, Gerald M.: *Culture and class in anthropology and history. A Newfoundland illustration*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
- Skovmand, Roar: *Folkestyrets fødsel. Politikens Danmarkshistorie 1830-1870*. Bind 11. København: Politikens Forlag, 1985.
- Steining, Jørgen: *Rigsdagen og Færøerne*. København: Schultz, 1953.
- Steining, Jørgen: 'Nyere Historie'. I: *Færøerne I*. København: Det Danske Forlag, 1958, 195-260.
- Svabo, Jens Christian: *Indberetninger fra en rejse i Færøe 1781 og 1782*. København: C.A. Reitzel Boghandel A/S, 1976.
- Svenskt Biografiskt Handlexikon*: Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1906.
- Sølvará, Hans Andrias: *Løgtingið 150. Háttíðarrit 150 ár liðin, síðani Løgtingið varð endurstovnað*. Tórshavn: Løgtingið, 2002.

- Sølvará, Hans Andrias: *Klaksvíkar søga. Frá frihandli til seinna heimskríggj*. Bind 2. Vestmanna: Sprotin, 2009.
- Sølvará, Hans Andrias: *Frá tilboði til læknastríð. Søguvísindalig háttaløg, uppgávur og keldur*. Tórshavn: Faroe University Press, 2013.
- Sølvará, Hans Andrias: *Frá sjálvstýri móti loysing. Donsk-føroysk viðurskipti frá 1906-1925 við serligum atlit at radikaliseringsini av tjóðskapar- og sjálvstýrisspurninginum*. Tórshavn: Faroe University Press, 2014.
- Sølvará, Hans Andrias: *The Rise of Faroese Separatism. Danish-Faroese relations from 1906-1925 and the radicalization of the national- and home rule question*. Tórshavn: Faroe University Press, 2016.
- Sørensen, Niels Arne: *Storbritannien og det færøske styre 1940-45*. I: *Historie* 1998. Århus: Jysk Selskab for Historie, 1998, 193-221.
- Tarbensen, Kenn: 'Skolesagen på Færøerne ca. 1800-1872', I: *Den Jyske Historiker*, No 62-63. Århus: Aarhus Universitetsforlag, 1993, 155-180.
- The London Gazette*: Published by Authority. From Saturday February 24, to Tuesday February 27, 1810. London: Andrew Strahan, 1810.
- Thór, Jón Th. et al. (red.): *Naboer I Nordatlanten. Færøerne, Island og Grønland. Hovedlinjer i Vestnordens historie gennem 1000 år*. Tórshavn: Faroe University Press, 2012.
- Tierney, James J. (red.): *Liber de mensura orbis terrae*. Dublin: The Dublin Institute for Advanced Studies, 1967.
- Vibæk, Jens: *Reform og fallit. Politikens Danmarkshistorie 1784-1830*. Bind 10. København: Politikens Forlag, 1985.
- Wang, Zakaris: 'Helgoland og Norðurhavsoyggjar', I: *Fróðskaparrit* 57. Tórshavn: Faroe University Press, 2009, 15-23.
- Wang, Zakaris: 'The Crown Prince of Sweden Karl Johan and the 1814 Peace Treaty of Kiel'. I: *The First Salute for the Independent Faroe Islands*. Hoyvík: Stiðin, 2013, 104-120.
- Wylie, Jonathan: *The Faroe Islands. Interpretations of History*. Kentucky: The University Press of Kentucky, 1987.
- Young, George Vaughan Chichester: *From the Vikings to the Reformation. A Chronicle of the Faroe Islands up to 1538*. Douglas: Shearwater Press, 1979.
- Zachariasen, Louis: *Føroyar sum rættarsamfelag 1535-1655*. Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag, 1961.

HANS ANDRIAS SØLVARÁ
 PH.D., LEKTOR I HISTORIE
 VED FÆRØERNES UNIVERSITET
 HANSAS@SETUR.FO